

**NDZAWULO YA DYONDZO YA LE GAUTENG
XITHIFIKHEYITI XA XIKAMBELO XA LEHENHLA**

**Possible Answers
Feb / Mar 2006**

**XITSONGA XA RIRIMI RO SUNGULA
NHLAWULO WA LE HENHLA
(Papila ra Vunharhu)**

XIYENGE XA A

XIVUTISO XA 1

Xitsalwana xa pheji yin'we na hafu

1.

- (a) Nkoka wa mahungu : 20
- (b) Ririmi ni xitayili : 10
- (c) Mahikelo ni mapeletelo ya marito : 06
- (d) Xivumbeko : 04

Maavelo ya timakisi ta xitsalwana ya ta va hi ndlela leyi landzelaka:

- (a) Nkoka wa mahungu (20)

- Miehleketo leyi vuriwaka eka xitsalwana yi fanele yi va leyi tsakisaka yi tlhela yi kongoma mhaka.

- Miehleketo yo hlawuleka, yo tsakisa ni masungulo yo kongoma mhaka (16-20)
- Miehleketo ya nkoka (12-15)
- Miehleketo yo saseka no va xikarhi (8-11)
- Miehleketo yo ka yi nga tsakisi no va yi hume emphakeni (4-7)
- Miehleketo yo huma emphakeni (0-3)

- (b) Ririmi ni xitayili (10)

- Matrhiselo yo hlawuleka ya swigaririmi, swivuriso ni swivulavulelo (8-10)
- Matrhiselo ya ririmi ni swihoxo swo hlayanyana ni ku rhomba ka xitayili (6-7)
- Swihoxo swo tala swa ririmi leswi nga pfumeleriwiki ku fana ni leswi landzelaka
 - ku nghelela ka ririmi rin'wana (3-5)
 - ririmi ro ka ri nga amukeleki (0-2)

- (c) Mahikelo ni mapeletelo ya marito (06)

- Mahikelo (02)
- ku avana ka marito ni mapeletelo (04)

- (d) Xivumbeko (04)

- Manghenelo ya kahle (01)
- Miri lowu nga ni tipharagifu ta kahle (02)
- Mahetelolo (01)

Maavelo hinkwawo ya timakisi ta xitsalwana ya ta va hi ndlela leyi landzelaka:

	Timakisi	
xo hlawuleka	35-40	
xa nkoka	29-34	
xo saseka	23-28	
xa le xikarhi	17-22	
xo tsana	11-16	
xo phyama	5-10	
xo ka xi nga nyawuli xi tlhela		
xi nga pfuni nchumu	0-4	[40]

XIYENGE XA B

XIVUTISO 2

2. Mapapila

- (a) Nkoka wa mahungu : 08
- (b) Ririmi xitayili, thoni : 07
- (c) Xivumbeko : 05

(a) Nkoka wa mahungu

- Miehleketo yo hlawuleka, leyi vupfeke yi kongoma mhaka : (6-8)
- Miehleketo ya nkoka : (4-5)
- Miehleketo yo tsakisa : (2-3)
- Miehleketo yo ka yi nga tsakisi, yo huma emphakeni : (0-1)

(b) Ririmi, xitayili, thoni

- Matirhiselo yo hlawuleka, ya swigaririmi, swivuriso, swivulavulelo ni thoni ya kahle ya mutsari, mutsareriwa ni nkarhi wa kona : (6-7)
- Matirhiselo lamanene ya swivuriso ni swivulavulelo hi thoni ya kahle: (4-5)
- Matirhise / ya kahle ya swigaririmi hi thoni yo ka yi nga ri kahle : (2-3)
- Swihoxo swo tala leswi nga amukelekiki ni vusopfa : (0-1)

(c) Xivumbeko

- Xivumbeko xa papila xi katsa adirese, manghenelo ni mahetelolo.
- Adirese yi fanele yi va hi xivumbeko xa biloko hi ririmi ra Xinghezi kumbe Xibunu.
- Siku ri nga tsariwa hi ndlela leyi hi Xitsonga 07 Ndzhati 2005
Maavelo ya timakisi

	Papila ra Ximfumo	Papila ra Xikaya
Adirese	3	2
Manghenelo / Xilosso Mahetelolo	1 1	1 2

Maavelo ya timakisi ta papila hinkwaro ya ta va hi ndlela leyi:

- Ro hlawuleka (19-20)
- Ra nkoka (17-18)
- Ro saseka (13-16)
- Ra le xikarhi (11-12)
- Ro tsana (7-10)
- Ro ka ri nga nyawuli (4-6)

Ndlela leyinene yo kombisa swihoxo:

- (a) Nkhwati wo koma ku hingakanya, ehansi ka xihoxo xin'wana ni xin'wana.
- (b) Mfungho wa (-) ku komba leswi nga siyiwa.
- (c) Mfungho wa (m) ku komba mbuyelelo
- (d) Mfungho wa (?) etlhelo ka xivulwa kumbe xiphemu xo ka xi nga twisiseki
- (e) Swiangi ku komba leswi nga lavekiki.

[20]

XIVUTISO 3

3.1 MATIMU YA MUFI

Hi langutele leswi landzelaka:

- Nhloko-mhaka. Xik: Lawa i matimu ya mufi Gavaza Makhawukana. (1)
- Vito ni xivongo, loko swi tsariwe hi maletere lamakulu, (2) / (1) lamatsongo. (2)
- Ndhawu yo velekiwa. (1)
- Lembe. [siku, nhweti na lembe] (1)
- Vatswari va mufi. (1)

- Matimu ya swa tidyondzo. (4)
- Ntirho (2)
- Ta vukati. (2)

- Xivangelo xa rifu. (1)
- Siku, nhweti na lembe ra rifu. (1)
- Lava siyiweke hi mufi. (1)

- Xithhokovotselo xo koma. (2)
- Swi fanele ku avanyisiwa hi tindzimana (1)

[20]

3.2 AGENDA

Maavele ya timakisi

Leswi languteriwaka ku va kona eka ajenda:

- Vito ra ntlawa / nhlengeletano (1)
- Siku (1)

Nkarhi	(1)
Ndhawu	(1)
Nongoloko / Ajenda	(1)
Ku pfula ntirho hi xikhongelo	(1)
Marito ya matsalana / ku Amukela	(1)
Tinhloko-mhaka ta leswi nga ta kaneriwa	(8)
Nsayino wa matsalana	(1)
Timhaka tintshwa / Tin'wana na Tin'wana.	(1)
Ku pfala ntirho	(1)
Ririmini ro pfumala swihoxo	(2)
• Ajenda ya nkoka yi tlhela yi hlawuleka	(16-20)
• Ajenda ya ririmini ra kahle ni xitayili na mahikahatele, na mapeletelo ya marito hi ndlela leyi amukelekaka.	(12-15)
• Ajenda leyi nga ni swihoxo swo ka swi nga nyawuli.	(4-7)
• Ajenda leyi nga ni swihoxo swo tala	(1-3) [20]

3.3 MAKANELWA (TIMINETSE)

- (a) Nkoka : 10
 (b) Ririmini ni xitayili : 6
 (c) Xivumbeko : 4
- (a) Nkoka wa mahungu 10
 Maavelo ya timakisi
 - Miehleketo yo tsakisa swinene, leyi nga vupfa yi kongoma mhaka (9-10)
 - Miehleketo ya nkoka (7-8)
 - Leyo tsakisa ya le xikarhi (5-6)
 - Leyo ka yi nga tsakisi naswona yi hume endleleni (0-5)
- (b) Ririmini ni xitayili 06
 - Matirhiselo yo saseka ngopfu ya ririmini ni xitayili (5-6)
 - Matirhiselo yo saseka ya ririmini ni xitayili (4-5)
 - Matirhiselo ya kahle ya ririmini ni xitayili (2-3)
 - Swihoxo swo tala swa ririmini (0-1)

(c) Xivumbeko (04)

- Matirhiselo ni manghenelo mayelana ni nkarhi (0-1)
 - Miri lowu nga ni tipharagirafu ta kahle (0-2)
 - Mahetelelo ya kahle (0-1)

XIVUTISO 4

4.1 Ku languteriwa leswi landzelake: Nhloko-mhaka

- A. - Mavito ni xivongo
- Nomboro ya pasi
- Adirese ya poso ni ya vutshamo
- Timomboro ta riqingo.
- Siku ro velekiwa
- Rimbewu.
- Rixaka
- Ririm
- Rihanyu
- Ta vuchayeri
- Ta vukati 1x11=(11)

B. Matimu ya swa tidyondzo

- Xikolo / Swikolo
- Ntangha lowu pasiweke
- Tindyondzo leti pasiweke (4)

C. Matimu ya laha u tirheke kona.
- Vito ra khampani
- Xiyimo xa wena entirhwени
- Malembe / Nkarhi lowu u tirheke (2)

D. Vuswikoti byin'wana (1)

E. Vumbhoni

- Mbholi a yi fanelanga ku va yin'we (1)

$20 \div 2 = (10)$

4.2 Xinavetiso

Ku lanquteriwa leswi:

Vundzeni (10)

- Xi fanele ku kongoma, xi nga rhendzeleki (8-10)
 - Xi fanele ku navetisa / ku koka mahlo (5-7)
 - Xi nga ha va na mpfampharhuto wa leswi xavisiwaka (0-4)

Ririmi (06)

- Matirhiselo lamanene ya ririmi (5-6)
- Swihoxo swo hlayanyana ni ku rhomba ka xitayili (3-4)
- Ririmi leri nga amukelekiki. (0-2)

Xivumbeko (04)

Nhloko-mhaka ya kahle	(02)
Vunavetisi byo koka rinoko	(02)
	$20 \div 2 = (10)$
	[10]

[50]

XIYENGE XA C

XIVUTISO XA 5

- 5.1 Nimadyambu / hi nkarhi wa maxuxo. (1)
- 5.2 Mukhegula. (1)
- 5.3 “Garingani wa garingani”. (2)
- 5.4 “Pthu, choyoyo”. (2)
- 5.5 A tshwutela marha endzilweni. (3)
- 5.6 Leswaku vayingiseli / vatsheketeriwa va nga etleli va hahaha. (3)
- 5.7 Ku hava mutshuli wa mintsheketo. (3)
- 5.8 Ya matimu; ya xidzi; ya risimu; na swin’wana na swin’wana. (3)
- 5.9 Wanuna u rhumile vana va yena vambirhi ku ya rindza tinxakwari.
 Loko vana va fika etinxakwarini, va yengane na vana van’wana va ya tlanga.
 Loko va hete ku tlanga, matshan’wini yo rindza tinxakwari, va khome hi
 vurhongo kutani tinxakwari ti dyiwa. Loko tata wa vona a ta va kamba, a kuma
 va etlele ivi a va ba; lowa mufana a baleka. Wanuna loyi u teke lowa
 nhwanyana a n’wi hoxa esakeni ivi a ya na yena evukon’wanini. Le
 vukon’wanini, hi ku twa rito ra lowa nhwanyana, va pyopyisile mukon’wana hi
 byala ivi va humesa nhwanyana esakeni. Va hoxe swipame na tinyoka esakeni
 leswi nga hetelela swi dlele mukon’wana. (10)

Dyondzo: Ku endla van’wana nsele a swi hakeli nchumu. (2)

NB. Makoreketele (Marking Grid) ya xivutiso 5.9=

Vundzeni	= 6
Ririmi	= 3
Xivumbeko	= <u>1</u>
Ntsengo	= <u>12</u>

[30]

- 5.2 Tihuku ti lombile swigerho eka swikhwezana leswaku swi ya swi tirhisa. Kambe tihuku ti hlwerile ku tlherisela swigerho swa swikhwezana ku fikela laha swigerho swi nga lahleka.

Loko swikhwezana swi londzile swigerho swa swona eka tihuku, swi tsandzekile ku nyikiwa swona, swi sungurile ku teka swiciwana swa tihuku swi dya. Tihuku ti lavile swigerho kambe a ti swi kumanga. Swikhwezana swi rhambile na tinsimba leswaku ti hamba ti khoma tihuku nivusiku ti ti dlaya ti ti dya. Na sweswi nyimpi ya tihuku na swikhwezana ya ha ya emahlweni Tihuku ta ha ri eku laveni ka swigerho swa swikhwezana emataleni. Dyondzo leyi kumekaka eka ntsheketo lowu hi leyi nge: Vulongeta bya dlayisa.

[30]

XIVUTISO XA 6

6.1.1	I Mthovu	(1)
6.1.2	I Nyeleti.	(1)
6.1.3	(a) U n'wi hudurile. (b) U n'wi bile nomo hi xibakele	2x2=(4)
6.1.4	(a) Vumajisitarata. (b) Tshinelani.	(1) (1)
6.1.5	Mudyoyeriwa (a) Xindlandlamuki (b) Ntlhava. (c) Rikhotoso. (d) Mukhegula wa ka Nghunghunyana.	Nandzu Ku lombiwe R3000 eka yena. Ku tlumbiwe movha wakwe. A ku gangisiwa nsati wakwe. U tlumbiwe hi movha.
6.1.6	(a) Va hoxe Iwangu hi maribye. (b) Va faye mafasitere. (c) Va boxe timbati. (d) Va tseme ntambhu ya riqingho. (e) Va fayetela Mthovu hi maribye na mabodhlela. (f) Va hise yindlu. (Any 5)	4x3=(12) 5x2=(10) [30]

KUMBE

- 6.2 A. Dlamin i a ri wanuna loyi a tele vuxisi / vukanganyisi. Leswi hi swi vona hi loko
- A hembela vanhu va ka Manghovo a ku yena i dokodela wa nd huma.
 - Ku na vanhu vo tala lava n'wi lavaka ni ku tshembisa ntirho.
 - Yena u lava ku pfuna vanhu va rixaka ra vantima.
 - Vudokodela bya yena u byi dyondzele eUganda.
 - Lexikulu ka yena i ku tshungula ku nga ri mali.
 - U pfumala na xaka na rin'we.
 - Mapapila a nga na wona hikokwalaho ka nyimpi ley i yi ri e-Uganda.
 - U tshungule vavabyi handle ka mirhi ley i faneleke (Matshungulelo ya yena). Leti i tinhloko-mhaka leti letelaka leswi vadyondzi va faneleke ku hi boxela swona. Timaraka timbirhi ni nhloko-mhaka.

(Any 6x2= 12+3=) [15]

6.2 B. Gaveni hi yena a vangelaka Dlamini ntlimbo hi swivutiso loko a ha fika hi leswi:

- u lava mapapila ya vambhoni
- u lava ku tiva lomu a dyondzeke kona.
- u lava ku tiva lexi susumeteke Dlamini
ku tirhela rixaka ro ka a nga ri tivi
- u lava ku tirha loko a ri na maxaka.
- Ehenhla ka leswi, Gaveni u rhamba nhlengeletano ya madokodela.
- U lava Dlamini a va mufambisi wa nhlengeletano.
- Dlamini u kombisa ku vilela hi ku tsutsumela ehosini.
- Hosi a yi twisisi, yi yima na Gaveni.
- Dlamini u ri Gaveni wa n'wi venga naswona madokodela
man'wana a ya tshunguli kahle.

Any $5 \times 2 = (10 + 1) =$ (11)

Xintshunxo: Dlamini u kumeke a tideleüü endzeni ka Garaji ya yena hi ku dumisa
movhaüü, a hefemula moyä lowu dlayaka. (4)

[15]

[30]

120